

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми «ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ОСВІТИ
ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ».

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M19
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)

Гудименко Світлана Василівна

Керівник: **Ватаманюк Г.П.**
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та
методик дошкільної освіти

Рецензент: **Бахмат Н.В.**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методик
початкової освіти

м. Кам'янець-Подільський 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Зміст понять «цінність», «ціннісні орієнтації» та шляхи їх впровадження в сучасний освітній процес закладу дошкільної освіти.....	6
1.2. Освіта сталого розвитку як середовище формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку.....	14
1.3. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в контексті ідей освіти сталого розвитку.....	26
 РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ОСВІТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	41
2.1. Діагностика сформованості ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку	41
2.2. Реалізація педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в контексті ідей освіти сталого розвитку.....	53
2.3. Аналіз результатів експериментальної перевірки.....	62
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сталий розвиток суспільства – одна з провідних концептуальних ідей ХХІ століття, яка набула широкого розповсюдження у світовому співтоваристві та зумовила завдання формування нового типу молодого покоління, здатного вести такий спосіб життя, який був би основою довготривалого ощадливого гармонійного розвитку людства. Досягнення гармонії між людьми, суспільством і природою можливе за умови створення й функціонування, в майбутньому, соціоприродної системи, здатної розв'язувати сукупність протиріч, що проявляються в наш час між природою і суспільством, між екологією й економікою, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами. А досягти цього можливо лише за умови формування ціннісних орієнтацій у підростаючого покоління, і починати треба вже з дошкільного віку. Реалізація ідей освіти сталого розвитку в роботі закладу дошкільної освіти (ЗДО) – важливий аспект виховної роботи, що передбачає засвоєння дітьми, (а через них і їхніми батьками) й педагогами принципів ноосферного суспільства, що лежать в основі навичок екологічно-, економічно- й соціально доцільної поведінки, як інтегрованого результату функціонування освітньої системи, без чого неможливе створення суспільства стійкого благополуччя на часі і комфортного майбутнього для наступних поколінь.

Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій відображена у працях вчених – І. Беха, І. Дьяконова, В. Василенко О. Горшкової, А. Кавалерова, М. Казакіної, А. Леонтєва, В. Мясичева Н. Фролової, А. Фурман та ін. Технології сталого розвитку як інструменту формування усвідомленої відповідальності, забезпечення дієвості, результативності освітнього процесу висвітлено у працях Н. Гавриш, О. Кононко, О. Пометун, Н. Пустовіт та ін. Різні аспекти проблеми формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку висвітлено у працях О. Горбачової, К. Карасьової, О. Горшкової, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманської.

Аналіз наукової літератури засвідчує значущість проблеми формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, однак вона не знайшла глибокого

та всебічного вивчення в дошкільній педагогіці, контексті ідей освіти сталого розвитку зокрема. Врахування актуальності й недостатньої розробленості проблеми, а також труднощів практичного рішення, зумовили вибір теми дослідження **«Формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в контексті ідей освіти для сталого розвитку»**.

Об'єкт – формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку.

Предмет – педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в контексті ідей сталого розвитку.

Мета – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в контексті ідей освіти для сталого розвитку.

Завдання:

- обґрунтувати зміст понять «цінність» та «ціннісні орієнтації», визначити шляхи їх імплементації у сучасний освітній процес ЗДО;
- розкрити сутність освіти сталого розвитку, як середовища формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку;
- визначити рівні сформованості ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в контексті ідей сталого розвитку;
- виявити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в контексті ідей сталого розвитку.

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення нормативних документів, психолого-педагогічної й методичної літератури з проблеми дослідження – для розкриття сутності основних понять, теоретичних засад роботи; *емпіричні* – анкетування, бесіди, інтерв'ю, педагогічні спостереження за освітнім процесом у ЗДО – для з'ясування стану проблеми у практиці закладу дошкільної освіти; *структурно-систематичні* – порівняння, систематизація – для добору діагностичного й формувального матеріалу, планування його використання у

роботі з дітьми, проектування – для визначення логічної структури діагностичних і формувальних завдань і викладу матеріалу; педагогічний експеримент (3 етапи) з наступною якісною і статистичною обробкою результатів дослідження.

Практична значущість результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні системи освітніх завдань, спрямованих на вироблення у дітей дошкільного віку ціннісних орієнтацій у процесі впровадження ідей освіти сталого розвитку. Сформульовані в дослідженні положення й висновки можуть бути використані під час розробки програм, методичних рекомендацій і посібників, написанні курсових робіт.

Апробація результатів. Результати магістерського дослідження висвітлено у доповідях на 9-ти конференціях, з яких – 7 Всеукраїнського рівня, 1 – Всеукраїнського рівня з міжнародною участю, 1 – регіональна та 2-х публікаціях:

Гудименко С. В. Пріоритетні напрямки виховної роботи з дошкільниками у системі освіти сталого розвитку: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії». Київ : Центр учбової літератури, 2019. С. 123–129.

Гудименко С. В. Лепбук як засіб формування соціального досвіду старших дошкільників у системі освіти сталого розвитку. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Міленіум, 2020. С. 74–76.

База дослідження Київський комунальний заклад «ДНЗ № 779» «Горобинка» Дарницького району, старші групи «Сонечко» і «Перлинка». До участі в експерименті задіяно 55 осіб, 9 вихователів, 45 батьків.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (73 найменування) та 8 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 94 сторінки, основний текст викладено на 68 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 4 рисунки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з теми «Формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в контексті ідей сталого розвитку», відповідно до поставлених завдань, було зроблено такі висновки:

1. Висвітлено сутність понять «цінність», «ціннісні орієнтації» в контексті ідей освіти сталого розвитку, визначено шляхи їх імплементації в освітній процес для сучасного ЗДО. «Цінності» розглядаємо як ідеї, норми, процеси, відносини матеріального та духовного порядку, які мають об'єктивну позитивну значущість і здатні задовольняти певні потреби людей; зв'язну ланку індивідуального та суспільного життя. «Ціннісні орієнтації» – розуміємо як інтегративне утворення, що характеризує цілісну особистість, систему спрямованості її інтересів і потреб на усвідомлення соціально-моральних об'єктивних еталонів, які є джерелом мотивації і корекції поведінки, що програмує майбутнє людини і суспільства загалом. В основі формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку покладено такі наукові положення: ціннісні орієнтації як системо-утворююче психологічне надбання виявляє свою регулюючу дію в системі життєдіяльності дитини; структурно-функціональна характеристика ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку включає когнітивний, емоційно-ціннісний і операційно-діяльнісний компоненти (знання про цінність, її оцінку та реалізацію в різних предметно-практичних, ігрових, образотворчих видах діяльності та спілкуванні); усвідомлення дошкільником змісту цінностей і набуття ним особистісного смислу відбувається за умов прямих соціальних контактів з дорослими, особливо значимими для нього; цінність, як значимість для дитини будь-чого у світі, стає орієнтиром її дій лише тоді, коли вона свідомо визнається нею. У старшому дошкільному віці відбувається запуск регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій дітей. Привласнюючи різні цінності дитина, певною мірою, самостійно свідомо керується ними в різних видах діяльності, поступово набуває досвіду їх ефективної реалізації.

2. Висвітлено зміст освіти сталого розвитку як середовища формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку. Сталий розвиток (англ. *sustainable development*) – це розвиток, що забезпечує потреби нинішнього покоління без втрат для майбутнього покоління покривати свої власні потреби. У загальнотеоретичному контексті сталий розвиток передбачає погодженість економічного, екологічного та соціального аспектів розвитку суспільства, що сприяє забезпеченню високого рівня якості життя людини. Освіта сталого розвитку в контексті дошкільної освіти – це напрям освіти, який передбачає формування в дошкільників мотивації до дій і моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя. Вона базується на принципах педагогіки емпowerменту (з англ. Empowerment – розширення прав і можливостей), що передбачає надання людині мотивації, внутрішніх сил і натхнення для активних дій. У процесі такого навчання педагог виступає організатором дій дітей, надихає їх, підбадьорює і скеровує їхні зусилля, спонукає до вибору способу діяльності, самостійного виконання обраних дій, обговорення їх, створює відповідні умови.

3. За допомогою діагностичних методик на основі структурних компонентів ціннісних орієнтацій – *когнітивного; емоційно-оцінного; операційно-діяльнісного* було визначено рівні сформованості ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в контексті ідей освіти сталого розвитку: *високий* (здатність дитини адекватно сприймати, розуміти та вносити зміни в навколишню дійсність; визначати своє місце в ній, гуманно ставитися до природного й соціального довкілля); *середній* (ситуативний вияв сприйняття навколишньої дійсності; ситуативно-адекватне її розуміння; наявність уявлень і знань про світ у цілому; володіння вміннями на рівні застосування способу діяльності за аналогією); *низький* (слабкий вияв нормативних якостей кожного зі структурних компонентів, не завжди адекватне сприймання й розуміння навколишньої дійсності, часткова здатність пояснювати, передбачати та вносити зміни в навколишню дійсність).

4. Виявлено, ґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в контексті ідей освіти

сталого розвитку. Це: інтегративний підхід до формування в дитини впевненості у власних силах і можливостях; забезпечення психологічного комфорту дітей під час занять як за допомогою спеціальних методів та прийомів, так і через доступність змісту; виконання дій і вироблення звичок поведінки, орієнтованих на сталий розвиток, що досягається завдяки постійному позитивному зворотному зв'язку. Зміст формувальної роботи передбачав набуття дошкільниками знань та уявлень про товари та послуги (хто їх виробляє і хто надає); про те, яким має бути товар (якісним, корисним, безпечним, відповідної ціни); про необхідність вдумливого підходу до вибору потрібних товарів (промислових і продовольчих); про правила безпечного та бережливого користування речами; про гроші; про рекламу; про правила раціонального харчування та культуру поведінки; про бережливе ставлення до природних ресурсів; повагу до думки іншого і старших людей; про правила співжиття в колективі. Це сприяло формуванню таких ціннісних орієнтацій, як «родина», «щастя», «здоров'я», «дружба», «краса природи», «краса мистецтва», «творчість», «співпереживання», «самостійність», «допитливість», «цілеспрямованість», «впевненість», «сміливість», «наполегливість».

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей: у ЕГ до *високого* рівня було віднесено 35,2% дітей (динаміка + 20,4%); до *середнього* – 45,9% (динаміка + 1,7 %) та *низького* рівня було віднесено 18,9% (динаміка – 22,1 %). У КГ до *високого* рівня віднесено 16,5%, до *середнього* рівня – 44,6%, *низького* – 41,9% дошкільників (кількісні показники на всіх рівнях залишилися без змін).

Перспективи подальших досліджень бачимо у вивченні проблеми наступності закладу дошкільної освіти і початкової школи у формуванні ціннісних орієнтацій в контексті ідей освіти сталого розвитку з врахуванням регіональних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безсонова О. К. На захисті майбутнього – з дитинства, або Педагогіка емпauerменту в дошкільному закладі // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2015. № 3. С. 11–17.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід теоретико-технологічні засади : навч.- метод. видання Київ. : Либідь, 2003. 280 с.
3. Богуш А. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція// Вихователь-методист дошкільного закладу. Спец випуск 2012. С. 3–30.
4. Булгакова О. Ю. Психологічна готовність до соціальної взаємодії у світлі окремих психодіагностичних показників. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i42/5.pdf>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ Перун, 2009. 1736 с.
6. Висоцька О. Є. Концептуальні засади випереджаючої освіти для сталого розвитку // Дніпропетровська обласна педагогічна газета. № 21 (30) червень-серпень 2009 р. Дніпропетровськ : Книга, 2009. С. 6–9.
7. Волобуева Л. Ранний и дошкольный возраст: вопросы нравственного воспитания в педагогических концепциях И. А. Сикорского и В. М. Бехтерева // Дошкольное воспитание : научно-методический журнал. Москва. : Изд. дом «Воспитание дошкольника», 2007. № 3. С. 88–92.
8. Волошина С.В. Реалізація освіти для сталого розвитку в роботі з дітьми 5-го року життя : навчально-методичний посібник. Хмельницький : ОУНБ ім. М. Островського. 96 с.
9. Гавриш Н. В., Пометун О.І. Бути чи не бути – ось у чому питання // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2015. № 3. С. 4–10.
10. Гавриш Н., Саприкіна О., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / за заг. ред. О. Пометун. Донецьк. : ЛПРА, 2014. 120 с.

11. Горбачова О. Ю. Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій дошкільника. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2011. Випуск 12. С. 250–259.
12. Горшкова О. Г. Цінності – основа соціалізації та духовного розвитку особистості. URL: vuzlib.com Психологія.
13. Горшкова О. Г. Формування ціннісних орієнтацій особистості дитини в сім'ї. URL : <https://www.google.com.ua/url?>.
14. Гоу А. Довга, звиліста (і кам'яниста) дорога до екологічної освіти для сталості // Освітні коментарі. 2011. № 7–9. С. 23–25.
15. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років: наук. кер. проекту – Огнев'юк В. О., авт. колектив: Беленька Г. В., Богініч О. Л., Богданець-Білоskalенко Н. І. та ін.; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.
16. Дошкільна освіта в Україні: нормативно-правове регулювання / [упор. Л. В. Гураш, Т. В. Вороніна]. Київ : Шкільний світ, 2006. 120 с.
17. Дьяконов І. Зміст поняття «ціннісна орієнтація» // Мультиверсум. Філософський альманах. Київ. : Центр духовної культури. 2004. №43. С. 25 – 38.
18. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. Київ. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
19. Кавалеров А. Ціннісні орієнтації та їх класифікація // Наукове пізнання: методологія та технологія. 2000. №1–2. С. 33–36.
20. Казакина М. Г. Ценностные ориентации дошкольников и их формирование. Ленинград. : ЛГПИ, 1989. 83 с.
21. Карасьова К. В., Піроженко Т. М. Світ дитячої гри: навчально-методичний посібник. Київ. : Шк. світ, 2010. 128 с.

22. Колеснік Ю. Ю. Використання нетрадиційних форм навчання в процесі екологічного виховання молодших школярів // Молодий вчений. 2018. № 1(1). С. 317–322. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(1\)__77](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(1)__77).
23. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» / під ред. Л. В. Калуської. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
24. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2008 с.
25. Коломоєць Т. Г. Модель соціалізації дошкільників з особливими потребами у системі спеціальної освіти // «Наука і освіта». 2017. № 2. Одеса : Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. С. 42–47.
26. Кривоконь Н. І. Поняття наснаження в аспекті психології соціальної роботи. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 3. С. 190–198.
27. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва : МГУ, 1972. 505 с.
28. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. Москва : Московский психолого-социальный институт, Воронеж : НПО МОДЗК, 2001. 320 с.
29. Лисина М. И., Силвестру А. И. Психология самосознания у дошкольников [отв. ред. А. Г. Рузская]. Кишинева : ШТИИИИЦА, 1983. 212 с.
30. Малюємо комікси щодо сталого розвитку : навчально-методичний посібник / [Е. Йорсатер, М. Мелманн, Л. Пшеніцина, І. Семко, І. Тікота] ; українську версію підготували : Ігор Сущенко, Олена Пометун. Мінськ : Global Action Plan International, 2012. 55 с.
31. Методичний посібник для педагогів дошкільних закладів «Стратегія впровадження освіти для сталого розвитку в освітньо-виховний процес дошкільного закладу» / уклад. Т. Я. Волчак, Т. Г. Трифонова, Н. М. Голик, О. В. Домаранська, Н. Р. Попова, Л. І. Різун. Кривий Ріг, 2013. 99 с.

32. Миськова Н. М. Проблема впровадження ідей сталого розвитку в професійному дискурсі дошкільної освіти // Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2017. № 1. С. 66–68.
33. Миськова Н. М. Підготовка педагогів дошкільних навчальних закладів до використання інноваційних технологій в контексті ідей сталого розвитку Науковий вісник Миколаївського нац. університету ім. В. О. Сухомлинського. Пед. науки : збірник наук. праць / за ред. А. Л. Ситченка. 2016. № 2 (53), травень. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. С. 114–117.
34. Мішечкіна М. Є. Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку : дис. ... канд. наук : 13.00.07 2009. 200 с.
35. Муратова А. А. Ориентиры образования в интересах устойчивого развития в современных условиях. Экологическое образование в интересах устойчивого развития : материалы и докл. XVII Междунар. конф. Всерос. конф. [«Образование в области изменения климата и альтернативной энергетики»], (Москва, 29 – 30 июня 2011 г.) / Зеленый крест ; сост. А. В. Федоров. Москва : Изд-во Зеленого креста, 2011. С. 49–50.
36. Мясищев В. Психология отношений. Избранные психологические труды. Под редакцией А. А. Бодалева . Москва -Воронеж 1995 г. 356 с.
37. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.
38. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
39. Павлютенкова З. М. Формирование профессиональных ценностных ориентаций у учащихся профтехучилищ : диссертация кандидата педагогических наук. Київ : 1986. 221 с.

40. Петінова О. Соціально-побутове в ціннісних орієнтаціях особистості. Одеса, 2004. 20 с.
41. Петькун С. М. Етика й естетика : навчальний посібник для студентів бакалаврської підготовки. Київ 2006. 232 с.
42. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Ладивір С. О. Прийняття дитиною цінностей : посібник / за ред. Т. О. Піроженко. Київ : Слово, 2018. 240 с.
43. Піроженко Т., Байєр О. Вплив самооцінки на розвиток саморегуляції дошкільників // Дошкільна освіта : наук. практ. журнал ЗОІППО. 2012. №2 (8). С. 23–26.
44. Піроженко Т. М., Ладивір С. О., Карасьова К. В., Соловійова Л. І. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку. Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України : проблеми загальної та педагогічної психології ; [за ред. С. Д. Максименка]. Київ : Гнозіс. Т. XIII. Ч. 1. 2011. С. 307–317.
45. Пісарєва О. Виявлення первинних ціннісних орієнтацій старшого дошкільника. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2012, Том. IV, Психологія розвитку дошкільника, Вип. 8.
46. Подольская Е. А. Ценностные ориентации и проблема активности личности. Харьков : Основа, 1991. 164 с.
47. Пометун О. І. Що таке емпайрмент-педагогіка? // Надихаємо на дію. Інформаційний бюлетень. 2008. № 1. С. 10–12.
48. Пометун О. І., Пилипчатіна І. М. Сущенко І. М. Уроки для сталого розвитку : посібник для вчителя з навчального курсу за вибором для учнів 8-го класу загальноосвітніх шкіл. Донецьк : ЛІРА, 2013. 100 с.
49. Поніманська Т. Моральність має бути свідомою // Дошкільне виховання : Науково-педагогічний журнал для педагогів і батьків. 2013. № 8. С. 3–5.
50. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2013. 464 с.

51. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське докiлля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопiль : Мандрiвець, 2017. 256 с.
52. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ МЦФЕР-Україна, 2014. 452 с.
53. Пустовіт Н. А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. № 28. С. 19–22.
54. Работа с точками роста. URL : <http://hi-human.ru/node/21/emprauermen/>.
55. Ромек В. Г. Уверенность в себе как социально-психологическая характеристика личности : дис. ... канд. психол. наук. Ростов-на-Дону : Изд-во РГУ, 1997. 242 с.
56. Рудик Е. А. Творческое направление уроков трудового обучения через технологию эмпауэрмента. «Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки»: Электронный сборник статей по материалам XXXII студенческой международной научно-практической конференции. Новосибирск: Изд. «СибАК». 2015. № 5 (32). С. 208–213. URL : [http://www.sibac.info/archive/guman/5\(32\).pdf](http://www.sibac.info/archive/guman/5(32).pdf).
57. Світ дитинства : комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд. : О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук. керівник акад. А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Батліної. Тернопiль : Мандрiвець, 2015. 200 с.
58. Сила Т. І. Міждисциплінарний зміст категорії наснаження/ Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Психологічні науки. 2010. Вип. 82, Т. II. С. 194–197.
59. Сіренко А. Особливості дослідження рівнів сформованості у старших дошкільників упевненості в собі у груповій діяльності // Рідна школа. 2014. № 7. С. 58–63.

60. Смагіна Т. М. Діяльність для стійкого розвитку в контексті компетентнісного підходу/ Вісник Житомирського державного університете. Серія «Педагогічні науки». Вип. 57. 2011. С. 93–96.
61. Тавстуха О. Г. Дошкольное образование для устойчивого развития: теоретические основы дополнения картины мира современной картиной жизни / О. Г. Тавстуха, А. А. Муратова // Детский сад : теория и практика. 2013. № 9. С. 22–28.
62. Тищенко С. П. Психологія виховного впливу сім'ї на дитину / Київ : Знання, 1982. 48 с.
63. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку Трофимова В.В. <https://www.google.com/search?sxsrf>.
64. Удич О. Ціннісні орієнтації : багатогранність наукових трактувань // Рідна школа. 2014. №11. С. 26–31.
65. Філософський словник /укладач М. Булатов. Київ : КНТ, 2009. 575 с.
66. Фролова Н. Трансформація ціннісних орієнтацій: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ : 1998. 20 с.
67. Фурман А. Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.0. Одеса, 2009. 20 с.
68. Чупрій Л. Моральні цінності як основа відродження української нації // Рідна школа. 2003. № 10. С. 23–26.
69. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу // Соціальна психологія. 2010. № 1 (39). С. 94–106.
70. Шапошникова І. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : міжвузів. зб. наук. пр. Запоріжжя : Астропринт. 2013. Вип. 57. С. 181-187.
71. Шевчук М. Психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій особистості : автореф. дис. ... канд. пси-хол. наук: 19.00.01 / М. Шевчук. Київ, 2000. 20 с.
72. Шульга Р. П. Мистецтво і ціннісні орієнтації особистості / АН УРСР, ін-т філософії. Київ : Наукова думка, 1989. 120 с.